ЄВРОПА 30.04.2024 | Анастасія Роді

Екзистенційна війна штовхає до недалекоглядних рішень

Українська армія потребує людей. Влада наважується на радикальні заходи, які навряд чи матимуть успіх і загрожують розколом суспільства.

Військово-політичне керівництво України вже досить давно заявляє про гостру нестачу людей в обороні. Незважаючи на те, що офіційно українська сторона не афішує своїх втрат на фронті, кількість вбитих і поранених за різними оцінками обчислюється в десятках тисяч осіб. І ці втрати мають бути заповнені. Крім цього, військові, які перебувають на фронті вже понад два роки, потребують ротації. Тому український уряд шукає різні рішення цієї проблеми. Одне з них – повернення чоловіків, які перебувають за кордоном.

Якщо Україна не змінить підходи до своїх громадян за кордоном, то їхня асиміляція в інших країнах відбудеться дуже швидко

У середині квітня міністр закордонних справ Дмитро Кулеба заявив, що його відомство готує стратегію щодо українців, які проживають за кордоном. Очільник МЗС упевнений, що якщо Україна не змінить підходи до цих громадян, то їхня асиміляція в інших країнах відбудеться дуже швидко. Міністр зізнався, що сумнівається, що українці, які виїхали, повернуться на батьківщину, хоча Україна і хотіла б цього. У МЗС підкреслюють, що завдання нової стратегії полягає в тому, щоб ці люди залишалися українцями, навіть якщо тільки й ментально, – надалі вони могли б стати адвокатами України у своїх нових країнах.

Однак подальші дії українського зовнішньополітичного відомства не тільки йдуть урозріз із заявленими намірами уряду, а й спричинили неабияку хвилю критики з боку українців, які тимчасово або постійно проживають за межами України.

23 квітня українським чоловікам призовного віку, незважаючи на

їхній статус і термін проживання за кордоном, раптово перестали надавати консульські послуги. Насамперед ідеться про отримання або продовження внутрішнього чи закордонного паспортів України. Пізніше з'явилася заява МЗС, що ці документи більше не відправлятимуть за кордон для видачі, а їх оформлення та отримання потрібно буде здійснювати безпосередньо на території України. У відомстві назвали це рішення тимчасовим, нібито доки механізми надання консульських послуг не будуть приведені у відповідність до нового закону про мобілізацію, який має набути чинності 18 травня 2024 року. Цей закон не тільки врегулює ключові аспекти мобілізації людей до української армії, а й запровадить обмеження для військовозобов'язаних українців, які перебувають за кордоном і вчасно не оновили свої дані для військового обліку. Згідно з новим законом, лише після оновлення особистих облікових даних чоловікам віком від 18 до 60 років можуть бути надані консульські послуги.

Оновити свої дані чоловіки зобов'язані протягом 60 днів після набуття законом чинності, тобто до середини липня. Але в наданні консульських послуг чоловікам призовного віку почали відмовляти ще навіть до набрання законом про мобілізацію чинності. Офіційно МЗС пояснює ці дії тим, що нібито не встигне опрацювати подані заявки до набуття законом чинності.

Правозахисники та юристи розкритикували це рішення українського уряду, назвавши його дискримінаційним і таким, що порушує конституцію

Правозахисники та юристи розкритикували це рішення українського уряду, назвавши його дискримінаційним і таким, що порушує Конституцію України. Та все ж українське МЗС залишається непохитним.

«Зараз це виглядає так: чоловік призовного віку виїхав за кордон, показав своїй країні, що питання її виживання його не хвилює, а потім приходить і хоче отримати від цієї держави державні послуги. Це так не працює. У нас у країні війна», – прокоментував своє розпорядження міністр Кулеба. Він також додав, що в такий спосіб буде відновлено справедливе ставлення до військовозобов'язаних в Україні та за її межами, а перебування за кордоном не звільняє громадян від обов'язків перед батьківщиною.

Готовність допомогти повернути українських

Готовність допомогти повернути українських чоловіків в Україну висловили і деякі європейські країни. Так, польський міністр

чоловіків в Україну висловили і деякі європейські країни

оборони Владислав Косиняк-Каміш, не вдаючись у подробиці, заявив, що Польща готова надати будь-яку допомогу Україні в цьому процесі та раніше її вже навіть пропонувала. Слідом за ним міністр оборони Литви Лаурінас Кащюнас також визнав необхідність подумати над тим, як допомогти Україні повернути чоловіків призовного віку.

При цьому наразі незрозуміло, про яких саме чоловіків призовного віку говорять європейські міністри оборони – про біженців, про тих, хто незаконно перетнув український кордон, переховуючись від мобілізації, або про всіх чоловіків з українським паспортом, незалежно від терміну їхнього проживання за кордоном.

Оскільки обмеження торкнулися абсолютно всіх українських чоловіків, очевидно, український уряд має намір провести повний облік, щоб розуміти свій потенційний мобілізаційний ресурс. За оцінками Євростату, станом на січень 2024 року в країнах ЄС проживало 4,3 млн громадян України, з яких 860 тисяч – чоловіки. Проте з технічного боку виглядає малоймовірним, що європейські уряди своїми діями змушуватимуть виїжджати цих чоловіків.

У Берліні взагалі заявили, що рішення МЗС України про припинення консульського обслуговування ніяк не вплине на статус біженця для українських чоловіків. Ба більше, в особливих випадках берлінське земельне управління у справах іноземців зможе видати проїзний документ, що замінює паспорт, якщо українське консульство відмовить чоловікові в отриманні паспорта через відмову проходження військової служби.

Запит на справедливість у змученому українському суспільстві звучить дедалі голосніше й голосніше

Розпорядження українського МЗС викликало не тільки критику і невдоволення тих, кого обмеження торкнулися безпосередньо, а й гострі дискусії в самій Україні. Запит на справедливість у змученому українському суспільстві лунає дедалі голосніше й голосніше. Дружини, матері та доньки тих, хто на фронті, з нерозумінням дивляться на українських чоловіків призовного віку, які вільно гуляють європейськими містами. Вони задаються питанням, що ці люди тут роблять. А чоловіки на фронті, бачачи такі кадри, дедалі

частіше дивуються, чому одні – там, а інші – під російськими авіабомбами в окопах.

Водночас нещодавнє рішення українського уряду навряд чи здатне задовольнити цей запит на справедливість. Значною мірою воно призведе до ще більшого відчуження українців за кордоном від своєї держави та поляризації між тими, хто виїхав, і тими, хто залишається в Україні. Окрім морального аспекту проблеми та абсолютно провальної комунікації з боку українського уряду з українцями за кордоном, малоймовірним видається й те, що Україна зможе розробити ефективний механізм повернення чоловіків у країну і таким чином збільшити кількість тих, хто приєднується до збройних сил. Також очевидно, що ті, хто незаконно виїхав з України, навряд чи повернуться для оформлення документів або оновлення особистих даних; ті, хто з патріотичних міркувань хотів повернутися й захищати батьківщину, здебільшого вже це зробив; а тих, хто давно живе за кордоном і зберігав український паспорт, це скоріше підштовхне якнайшвидше оформити громадянство країни проживання.

Небажання битися на фронті так само зрозуміле й очевидне, як і той факт, що Україна веде екзистенційну війну проти ворога, який у багато разів сильніший. Україні банально потрібні руки, які будуть керувати тією технікою, поставок якої вона так довго домагалася від партнерів. Але битва за виживання, і без того сповнена важкими моральними дилемами, не повинна супроводжуватися погано обдуманими і недалекоглядними рішеннями, які в підсумку призведуть до протилежних від очікуваних результатів.

Українському уряду варто було б сконцентрувати зусилля не на запровадженні дискримінаційних рішень щодо українських громадян за кордоном, а на створенні таких умов, щоб мобілізація стала зрозумілим і прозорим процесом. Почати можна з поліпшення комунікації та роз'яснення громадянам непопулярних рішень, продиктованих воєнним часом. Через два роки після початку повномасштабного вторгнення Росії мотивація українців добровільно мобілізуватися до війська для оборони країни значно знизилася. Тільки реальні, а не номінальні зміни підходів у роботі територіальних центрів комплектації та якісна інформаційна робота з населенням зможуть змінити ситуацію. Саме це допоможе повернути усвідомлення реальної загрози існуванню української держави, що в результаті підвищить мотивацію людей до її захисту.

Анастасія Роді

Анастасія Роді (Магазова) (Anastasia Rodi (Magazova)) – українсько-німецька журналістка та політична аналітикиня, що спеціалізується на Україні та Східній Європі. Як позаштатна воєнна кореспондентка, переважно для німецьких ЗМІ, вона висвітлює війну Росії проти України з моменту анексії Криму. Як політична журналістка, вона зосереджується на німецько-українських відносинах, політиці Заходу щодо авторитарних держав та ролі дезінформації. Здобула ступінь магістра української філології (Сімферополь, Україна) та ступінь магістра політичних наук (Берлін, Німеччина). З 2025 року є докторанткою KIU Ukrainian Studies Programme в Університеті Віадріна (Німеччина). Є співавторкою збірки репортажів «Невизнані історії» (2021) та воєнного щоденника Krieg und Frieden (2023).